

felvásárlási lehetőségek következtében – egyre jobban átalakul.

Egy második nagyobb egység a vizsgált esztena tárgyközpontú elemzése. E részt olvasva a szerző le se tagadhatná muzeológus vénáját: a fejezet a juhászok tárgyakban objektiválódott társadalmi életét tekinti át, a tejlótkádtól a rádióig. Igaz ez az utolsó nagyobb egységre, a család lakáskultúrájának értelmező bemutatására is. Az olvasó e fejezetben több ponton saját életvilágára ismerhet, hisz szinte minden kelet-közép-európai lakás berendezésében akadnak közös, állandó pontok. Így a kötet nemcsak a pásztorok jelen iránt érdeklődő olvasó számára tartogat izgalmakat, de a napjaink lakáskultúrája iránt érdeklődők is élvezettel olvashatják. Mivel az otthon tulajdonosaik számára sokkal bensőségesebb közegnek számított, mint a munkahelyként szolgáló esztena, a kutatói etika ez esetben felülírta a dokumentálás igényét, és a lakás tárgyállományáról nem kapunk olyan részletes leltárt, mint az esztenáról. Mindez persze maga is „adat” a tárgy- és lakáskultúrával kapcsolatos mentalitásra.

A kötet külön értékét és a főszöveggel egyenrangú részét képezik a terjedelmes mellékletek. Az itt szereplő ábrák, táblázatok, grafikonok és dokumentumok segítségével látjuk át igazán a bács

kapcsolatrendszerét, de a mellékletben kapott helyet az esztena tárgykészletének és tárgycsoportjainak részletes dokumentációja, a bemutatott ház alaprajza, valamint a települést bemutató térképek is. Örömteli, hogy az ábrák mellett rengeteg színes fotó is bekerült a kötetbe, így az olvasó a csíki juhászat jelenéről vizuális antropológiai módszerek révén is képet nyerhet. A kötetet tájnyelvi szöszedet, valamint román és angol nyelvű rezümé zárja.

Salló Szilárd műve jó példája annak, hogy az eltérő megközelítések és kutatási hagyományok együttes használata, a hagyományos témák prekonceptiókat meghaladó, a változásokra érzékeny vizsgálata milyen izgalmas és eredeti műveket eredményezhet. Könyvét élvezettel és haszonnal forgathatja bárki, aki kíváncsi az erdélyi juhászat évszázados múltú mesterségét üzők jelenkori életére. A néprajzos és antropológus, valamint szociológus és közgazdász olvasók mellett mindazok érdeklődésére számot tarthat, akik a helyi gazdaság fejlesztésében érdekeltek, és ismerni, valamint érteni szeretnék ezen fontos gazdasági szereplők életmódjának átalakulását és a gazdasági döntéseik mögött álló motivációkat.

Balogh Pál Géza

Egy életpálya tanulmányokban

Sárkány Mihály: Társadalom és gazdaság. Válogatott szociálantropológiai tanulmányok.

Összeállította Vargyas Gábor.

L'Harmattan Kiadó – MTA Néprajztudományi Intézet, Bp. 2016. 562 old. (Kultúrák keresztútján 22.)

A bemutatott kötet Sárkány Mihály 70. születésnapjára készült, melyen rendhagyó módon saját tanulmányai gyűjteményével lepték meg öt pályatársai. A csaknem 600 oldalas kötetben azonban még így is csak a „Varsánytól Ritiig” terjedő életmű „Varsány” része, vagyis a magyar tárgyú

tanulmányok fértek bele, a szerző etnológiai tárgyú írásai még ebből a kötetből is kényszerűen kimaradtak. Ezek az írások vélhetően nem ismeretlenek senki számára, aki a közelmúltban Magyarországon foglalkozott néprajzzal vagy antropológiával. Sárkány Mihály írásai már részei a néprajzi

kánonnak, klasszikusokká váltak: a szakma több generációja nyert bevezetést tudományunkba, és sajátította el az antropológiai szemléletet Varsányról és Afrikáról szóló írásai vagy épp nagy ívű elméleti összegzései alapján. Tanárként is rengeteg tanítványra gyakorolt nagy befolyást előadásaival, és sokakat kifejezetten a gazdaságantropológiai kutatások irányába is elindított. Jelen sorok írója már ahhoz a generációhoz tartozik, amelynek tagjai elsőként kötelező olvasmányként találkoztak a szerző nevével, hogy majd később, immár nem kötelező voltak miatt is állandóan forgassák őket. Megengedve némi szubjektivitást, számomra – és tudomásom van róla, hogy több pályakezdő társam számára is – a Varsány-tanulmányok jelentették az első olyan olvasmányélményeket, melyek elindították bennem a gazdaság működése iránti érdeklődést – egyúttal pedig kifejezetten élvezetes olvasmányokat is jelentettek. De a gazdaság iránti érdeklődés felkeltése mellett az antropológiai szemléletre és módszertanra magára, az egyes jelenségek egymással való összefüggéseinek magyarázatára vonatkozóan is máig pályánk egésze szempontjából meghatározó olvasmányélményeket jelentettek. A ritkaságszámba menő nyilvános előadásokról is mindig jó pár gondolatot vittünk magunkkal, melyek aztán beépültek szemléletünkbe és hivatásunk gyakorlásába is. Ezért is volt eddig szerencsétlen az a helyzet, hogy ezeket az írásokat nem emelhattük le egyben a polcra, hanem a különféle tanulmánykötetkből és folyóiratokból kellett őket összevadászni. Így valóban egy régóta fájó hiányt pótol a szakma gyakorlói számára a Vargyas Gábor szerkesztette kötet.

A kötet tanulmányai, ahogy a szerkesztő az előszóban is jelzi, három nagyobb tematikai blokkba sorolhatók, azonban pontos határokat nem látta szerencsésnek megvonni, hiszen az írásokat nagyon nehéz lett volna merev kategóriákba sorolni, ami szintén az életmű koherenciáját jelzi. Így a kötet az írásokat folyamatosan közli.

Az első nagyobb blokk a társadalommal foglalkozó írásokat tartalmazza. Az indító írás, a magyar

társadalomnéprajz kutatástörténetének nagy ívű, a néprajz kézikönyvébe készült összegzése jó példa arra, miképpen jelenthet a tudománytörténet jóval többet a száraz kutatástörténetnél, és lehet valóban izgalmas, a különféle tendenciákat értelmezni is kívánó, az elméletek fejlődését és a nagy ívű összefüggéseket is feltáró bemutató műfaj. Ezt követi a társadalomnéprajzi jelenkutatások hasonló műfajú összegzése, majd a vidéki életmód és kultúra közelmúltbeli átalakulásait összegző írások, melyek jól jelzik a szerző érdeklődésének egyik fő csapásvonalát, a jelen és a változások iránti állandó érzékenységét. Ezt a lakodalom átalakuló funkcióját elemző, klasszikus tanulmány követi. Egy következő kisebb blokkban a rokonsággal mint klasszikus antropológiai témával foglalkozó írások kaptak helyet, melyek között a terepmunkaanyagokon alapuló moldvai és baranyai rokonságvizsgálatokat, de a társadalmi szerveződés kezdetének bemutatását és a magyar rokonsági rendszer egészének vizsgálatát is megtaláljuk. A blokkot három, a témához kapcsolódó kutatóra – Bodrogi Tiborra, Bartha Antalra és Láng Jánosra – való emlékezés zárja.

A második nagyobb blokkot a gazdasággal foglalkozó tanulmányok alkotják. Egymás után kaptak helyet a Varsánnyal foglalkozó tanulmányok: az első kutatásból származó, a gazdaságot és a társadalomszervezetet bemutató írás, majd a megismételt vizsgálat eredményei, a gazdaságról és társadalmi tagolódásról szóló összegzés, illetve a falu vállalkozóiról és a jövedelmek, munkák és a tekintély családon belüli megosztásáról írott tanulmány. Talán itt a legnagyobb öröm így egyben olvasni ezeket az írásokat: a példaértékűnek számító, több évtized múltán ugyanazon kutató által megismételt terepmunka révén így egyben ugyanis kirajzolódik a változás folyamata és az évtizedes összefüggések. Így az egyik legjobb elemzést kapjuk a rendszerváltás utáni agrárátalakulásról, a falusi társadalom változásáról és a felemelkedő új típusú falusi vállalkozói kultúráról, melynek élete és gazdasági működése már a globalizálódó

világ terméke is. A kiemelkedően hosszú időt át-fogó kutatásnak köszönhetően az is kiderül, hogy a múltból eredő folytonosságok hogyan határozzák meg máig a társadalmat és kultúrát. A tanulmányok nemcsak az élő és a tanulmányokon is átütő tereptapasztalat, de az értelmezésük mögött álló hatalmas elméleti felkészültség miatt is friss és izgalmas olvasmányok. Örömteli, hogy helyet kaptak a blokkban Sárkány Mihály egy 2005-ös kerekasztal-beszélgetésen elhangzott megszólalásai is, melyek egy egészen más műfajban született szöveggént jelentenek értékes kiegészítést a tanulmányok mellé, és segítenek kijelölni a vidék átalakulásával kapcsolatban a leghangsúlyosabb kérdéseket.

Ezután a gazdasági antropológiával foglalkozó elméleti tanulmányok kaptak helyet: a gazdasági antropológia irányzatait bemutató írás, a törzsi társadalmak gazdaságáról, valamint a csere törzsi társadalmakban betöltött szerepéről szóló összefoglalás, illetve Somló Bódog sokáig méltatlanul mellőzött életművének áttekintése. A gazdálkodás etnográfijának és a gazdasági antropológiát összevető elméleti írással indul egy következő gondolati egység, melyet Tálasi István, Gunda Béla és Hoffmann Tamás életművének összegzése követnek. Az egységet a parasztságról mint kutatási dilemmáról írott elméleti tanulmány, valamint a gazdaság és etnicitás kutatásainak összegzése és az Európai Unió és a nemzeti identitás kérdésével foglalkozó írás zárja. A blokk írásai azt mutatják, hogy Sárkány Mihály mindig a gazdaság mint társadalomba ágyazott jelenség értelmezése iránt érdeklődött, legyen szó törzsi, akár paraszti, akár vállalkozói formáról. A térben és időben távoli jelenségekről szóló tanulmányok hasznosan egészítik ki egymást, kiemelve a hasonlóságokat és a történetileg és kultúráként változó jelenségeket egyaránt.

A harmadik blokk az etnográfia, etnológia és antropológia tudományával, a két, sokszor ellentétbe állított diszciplína viszonyával foglalkozó írásokat tartalmazza. A blokk a BUKSZ-ban a két

tudomány viszonyáról lezajlott vitában megfogalmazódó véleménnyel indul, majd a magyar néprajz tudománytörténetéről és a három tudományág születéséről, illetve az etnológia elméleteiről és az MTA Néprajzi Kutatóintézetének etnológiai kutatásait összegző írásaival folytatódik, majd három etnológus: Boglár Lajos, Ecsedy Csaba és Füssi Nagy Géza búcsúztatása következik. A blokkot és egyúttal az egész kötetet a néprajz és szociokulturális antropológia viszonyát összegző tanulmány zárja. Ezen írásoknak és egyúttal Sárkány Mihály életművének is fontos üzenete, hogy a különféle kutatási irányzatok és kutatástörténeti hagyományok, legyen szó néprajzról, etnológiáról vagy szociokulturális antropológiáról, mind tartalmaznak értékeket, és szembeállításuk helyett együttes alkalmazással és egy általános kritikus szemlélettel érdemes társadalomtudományi kutatást végezni. Történetiség és jelen viszonylatában is hasonló a kötet tanulmányainak szemlélete: emellett, hogy Sárkány Mihály kiemelten érzékenyen fókuszált a jelenre, a történeti dimenziót sem hanyagolta el, és a kettőt sosem egymás ellen kijátszva, hanem mind a két idődimenzióra érzékenyen végezte kutatásait, tudva, hogy a jelenkutatás is folyamatosan válik a múlt kutatásává.

Sárkány Mihály egyaránt otthonosan mozog, legyen szó kelet-európai paraszti társadalmakról vagy afrikai törzsekről, gazdasági antropológiáról vagy néprajzról, de bármivel is foglalkozik, a kritikus szemlélet és a valóság értelmezése iránti érzékenység mindig közös. Az eddigi életműve magyar tárgyú írásait összegző kötetre egy jó szó van: alapmű. Egy gazdag és koherens életmű betetőzése, melynek ott a helye nem csak néprajzosok és antropológusok, de közgazdászok, szociológusok, vidékfejlesztők és bármely társadalomtudós könyvespolcán. Ám nem elég, ha csak a polcon marad, forgatni is kell rendszeresen, mert egy olyan örökséget jelent, melyet szemléletben és módszertanban is szükséges büszkén tovább vinni az olvasóknak.

Balogh Pál Géza